

AZ OLASZ IRODALOM A MAGYAR KÖZTUDATBAN*

Megszoktuk az olasz és a magyar irodalom viszonyát propagatív szempontból figyelni, gondunk inkább az rendszerint, *mi és hogyan* jusson el a magyar irodalom termékeiből Itáliába. Pedig az ellenkező szempont sem méltatlan érdeklődésünkre, sőt úgy látjuk, éppen itt az ideje, hogy felvessük a kérdést: mi jut el és miért éppen az jut el az olasz irodalomból Magyarországra? Ha e kérdés első felére egy irodalmi körkérdésre válaszolva röviden és spontán kellene felelnünk, könnyű lenne a válasz. Azt felelnők, hogy az olasz irodalomból meglepően kevés, de ugyancsak meglepően jó művek váltak közismertté a magyar irodalmi köztudatban. A «miért»-re azonban nem ily könnyű a válasz.

Lehetne könnyen, helyesebben könnyelműen is válaszolni azzal, hogy itt a távlat természeti törvénye érvényesül, hogy bizonyos messzeségből az apró halmok, a hullámos lankák, a törpe dombok beleolvadnak a síkságba, csupán az égbenyuló hegyóriások látszanak, csak azok emelkednek ki a horizontból. Ámde csak az elmúlt évszázad legsivárabb

* Nagy örömmel közöljük Dr. Zambra Alajos egyet. ny. r. tanár, bölcsészkaros dékán úr értékes tanulmányát az olasz irodalomnak Magyarországon való elterjedéséről, illetve háttérbe szorulásának okairól. Szellemes okfejtését és érdekes magyarázatait az olasz irodalom ügyét szíven viselő közönség nagy érdeklődéssel olvashatja, bár mi a kérdésben nem mindenben értünk egyet a kiváló szakemberrel. A cikk kapcsán esetleg meginduló tudományos vita talán meg fogja hozni a kívánt eredményt: az olasz irodalomnak szélesebb körben való elterjedését.

(A szerkesztőség)

esztendeiben hitték, hogy a szellemi életben a természeti törvényekkel adequat törvényszerűségek érvényesülnek; és korunk intellektuálisan puritán stilsztikája amúgy is a legnagyobb óvatosságra int a természeti hasonlatok iránt...

Túlságosan felületes lenne a magyarázat annak a jelenségnek megvilágítására, hogy miért válogatja meg a magyar közvélemény azt, amit az olasz szellem produktumaiból befogad. A német irodalom van olyan messze a magyartól, mint az olasz, az angol, a francia pedig sokkal messzebb van. Mégis azt látjuk, hogy ezeknek az irodalmaknak befogadása terén más törvények érvényesülnek a magyar köztudatban, ezekből többet, sokkal többet, de válogatlanul vesz fel a magyar irodalom piaca. Mi az oka, hogy ott nem működik a «távlat» törvénye? Mi az oka annak, hogy volt idő, mikor a magyar irodalmi köztudat egyforma mohósággal falta Victor Hugo és Sue rémregényeit, hogy az angol regény klasszikusai mellett Magyarországon mindig van piaca nemcsak az amerikai tömeggyártmányoknak, hanem a legalacsonyabb angol ponyvának is, hogy Goethe Faustja még mindig nem akadt Babitsára, de Remarque-szerű írók futószalagon gyártott munkái tömegsikereket értek el? Ugyanekkor az olasz irodalomból még a becsületes középszerűség sem számíthat a magyar olvasó figyelmére és türelmére, csak az, amin rajt van a zsenialitás, az átlagon felüli törekvés bélyege. S ez nem csak ma van így. A minap jelent meg a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában György Lajos kitűnő monográfiája, «A magyar regény előzményei». Ebből az adatokban gazdag műből számunkra az volt a legmeglepőbb, hogy mikor a magyar regény gyermekcipőben járt még s a magyar regénytermés úgyszólván kizárólag fordításokból állt (meglehetősen vegyes értékű művek fordításából), a sok lefordított külföldi ponyvatermék között alig találunk olasz szerzőtől származót s ha akad elvétve egy-egy olasz mű, az is olyan színvonalas s a maga korában európai hírű munka, mint Alessandro Verri «Le Notti Romane»-ja.

A feltett kérdésre komoly választ csak az olasz és a magyar irodalom egymáshoz való viszonyának tüzetes meghatározása után adhatnánk. Csakhogy ennek a viszonynak tisztázása nem olyan egyszerű. Az összehasonlító irodalomtörténet s e tudomány feladatkörét részben átvállaló szellemtörténet egyrészt csupán az irodalmi műveken kimutatható kölcsönhatásokat, másrészt azoknak az egyetemes szellemi áramlatoknak útját tette vizsgálata tárgyává, melyek európai irodalmunk egészét érintették. Azt az alapviszonyt azonban, melyet Horváth János irodalomtudományi munkássága nyomán megszoktunk felállítani az egyes író és közönsége között, két nép között aligha állították fel s ha igen, tüzetes

vizsgálat tárgyává sohasem tették. Végleges s megnyugtató választ tehát mi sem adhatunk, de néhány szempont felvetésével megkíséreljük e kérdést közelebb vinni megoldásához.

Kézenfekvő lélektani tapasztalat az, hogy az idegenségnek van valami ellenállhatatlan varázsa. Ez a varázs természetes fogyatékosági érzületből táplálkozik: fölényben van velünk szemben az, aki olyan helyről jött, ahol mi nem voltunk, fölényben van az, aki olyan nyelven beszél, mely nekünk nem anyanyelvünk, fölényben van az, aki olyat tud, amit mi nem tudunk. Ez a fogyatékosági érzület lefegyverzi a kritikát, vagy legalábbis megnehezíti, az idegenség viszont erős érdeket ébreszt, a szellemi gyarapodás ösztönös vágyát. Ez ugyan az individuális lélektannak megfigyelése, de bizonyára tömeglélektani igazság is, általánosításának amúgy sem lehet komoly akadálya olyan fiktív fogalomnál, mint az olvasóközönség, mely valójában mégis csak olvasó-egyedekből áll. Minél idegenebb valami tőlünk, annál nagyobb érdeklődéssel s annál kevesebb kritikával fordulunk felé. Ez az oka annak, hogy az európai irodalmak legtöbbször szemben oly kevés kritikával él a magyar olvasók tömege, ez magyarázza középszerű európai írók s egészen sekélyes távolnyugati és távolkeleti szerzők magyarországi sikereit. Fel kell vetnünk a kérdést ennek alapján: nem lehetséges az, hogy a magyar irodalmi köztudatból az olasz irodalommal szemben hiányzik, vagy fogyatékos ez az idegenség-élmény?

A feltevés nem is olyan merész, mint első hallásra tetszik. Nem is arra a baráti érzésre gondolunk most, mely az olasz és a magyar népet ma egybeköti s egybefűzte a multban, bár kétségtelen, hogy ennek is van szerepe benne. Az irodalom küszöbe, az írásbeliség, nálunk egybeforrott a latinsággal, mégpedig azzal a latinsággal, melynek legnagyobb hatású átadói Itália fiai, vagy Itália tanítványai; irodalmunk legendás őskorának első hősei a velencés Gellért püspök és Boldog Magyar Pál, a Domonkosrend hazai előfutára, bolognai egyetemi tanár, gesta-irodalmunk francia és olasz nyomokon indult. S ahogy a kezdetnél ott találjuk az itáliai latinitást, az első lendületnek is az ad szárnyat. Arra az erős itáliai hatásra gondolunk, mely az Anjouk magyarországi kapcsolataival indult meg a XIII. század derekán s a Hunyadiak korában érte el tetőpontját, a magyarnyelvű írásbeliség kezdetei idején. A magyar rinascimento képe még csak most van kialakulóban, a magyar humanizmus hajdan kevésre becsült jelentőségét még csak mostanában kezdik felmérni. Egyelőre korainak tartjuk, hogy e kortól datáljuk a magyar irodalmi köztudat kialakulását, mint azt merészebb kutatók teszik. De bizonyos, hogy ezek a kezdetek nem voltak közömbösek a magyar és az

olasz irodalom közötti viszony kialakulásának szempontjából. A népek ösztönélete éppen nem sekély, a népek emlékezetéről pedig úgy a modern mitosz kutatás, mint a nyelvtudomány igen figyelemreméltó dolgokat tanít. De ha ezekre ügyet sem vetünk, akkor is megállapíthatjuk, hogy az a magyarországi latinitás, melynek folytonossága addig tartott, hogy a tizenkilencedik század derekának magyar írói és olvasói majdnem második anyanyelvükként éltek a latin szóval, a legkevésbé idegennek az olasz irodalmat érezhette magától. (A magyar irodalomtörténet bűvárai meggyőző példákat mondhatnának annak bizonyítására, hogy a magyar mult írói mily ösztönös biztonsággal tájékozódtak az olasz irodalomban, ha éppen a felé fordult érdeklődésük).

Mindez csak feltevés, de még ötletnek sem kielégítő egymagában. Azt még csak megmagyarázná, hogy miért nem érezzük az olasz irodalommal szemben azt az idegenséget, amit más irodalmakkal szemben érzünk, de semmi választ sem adna arra, hogy miért vagyunk olyan igényesek, ha olasz szellemi termékek befogadásáról van szó. E sorok írója, ki nemcsak hivatalból, hanem e két nép között megoszló szeretettel figyeli az olasz-magyar szellemi kapcsolatokat, nem csökkenő ámulattal látja, hogy a magyar olvasóközönség milyen biztonsággal válogat az olasz irodalom hatalmas terméséből s mindig az úttörő, vagy a grandiozitás hatását keltő művek felé fordul. Manzoni lírája például ismeretlen és hatástalan Magyarországon, bármilyen nagyra is kell értékelnünk e lírát, de a «Jegyések»-nek volt hatása és volt olvasóközönsége, mert talán ebben a műben fordult a Walter Scott-i regényírás új utakra, a milanoi pestis rajza már több mint a Scott-i «helyszínrajz», a történelem leveti benne regényes kosztümjét s a realizmus színeiben mutatkozik. Croce hatalmas életművéből alig ismer valamit a magyar olvasóközönség, de működésének az a szektora, mely ment korának szellemétől, melyben a kitűnő gondolkodó inspiratorának Viconak hatalmas művét folytatja, nemcsak ismert, hanem hat is. Számos kitűnő olasz drámaíró és regényíró neve ismeretlen Magyarországon, de Pirandello, de Bontempelli szinte népszerűek. Olykor nehéz választ adni arra, hogy mi az ami figyelmet ébreszt egy-egy szerző iránt, mi vonzza a fiatal magyar fordítókat s esztétákat mondjuk Giuseppe Lipparini lírájához? De az bizonyos, hogy e vonzalom tárgya nem méltatlan az érdeklődésre és az «I canti di Melitta» költője megsejteti, merre halad a klasszikus hagyomány és a merész formai kísérletek között egyensúlyát kereső olasz líra útja. S az olasz ponyvairodalom majdnem ismeretlen Magyarországon.

Bár ez is csak feltevés, de nem térhetünk ki előle : ennek a felismerhetően nagy igénynek nem az az oka, hogy az olasz irodalom ismerete

Magyarországon az olasz szellem legkiválóbb képviselőivel kezdődött? Tudjuk, hogy történeti okai vannak annak, hogy az a három szerző, kit a magyar irodalmi köztudat először fogadott be éppen Dante, Tasso és Ariosto volt, s az első népszerű olasz név Boccaccio és Machiavelli. De akármilyen okból, kétségtelenül az olasz szellem legteljesebb kivirágzását ismerte meg, mint első irodalmi benyomást a magyar közszellem s ezek az első benyomások, nemcsak az egyes emberre, de a köztudatra is döntőek szoktak lenni. A magyar köztudatban olyan magas mértéket jelent az olasz irodalom, hogy talán ezért vet ki magából mindent, ami nem efelé a mérték felé tör.

Ezek a feltevések természetesen csak tapogatózások a megoldás felé, a felvetett két szempont még ily vázlatosan sem praeponálja a helyeslést: igazi sikerük az volna, ha kihívnák a kritikát s felébresztenék a kutató-ösztönt. Az olasz-magyar szellemi kapcsolatok, melyeknek kimélyítése e folyóiratnak célja, ennek látnák igazán hasznát.

ZAMBRA ALAJOS

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár